APULAISOIKEUSKANSLERI

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite:
Lakivaliokunnan asiantuntijapyyntö 23.5.2025

Asia:
Lakivaliokunnan asiantuntijakuuleminen 5.6.2025 / K 5/2025 vp

OIKEUSKANSLERIN KERTOMUS VUODELTA 2024, K 5/2025 VP

Aluksi

Keskityn tässä lausunnossani eduskunnan lakivaliokunnan toimialan ja eduskunnan valtiosääntöisen tehtävän kannalta kiinnostaviin nostoihin oikeuskanslerin kertomuksesta vuodelta 2024 (K 5/2025 vp) ja kertomuksen taustalla oleviin oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin riippumattomina ylimpinä laillisuusvalvojina tekemiin laillisuusvalvontaratkaisuihin ja –toimenpiteisiin.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin vuoden 2024 kertomuksen laatimisessa on jatkettu edelleen vuoden 2023 kertomuksessa aloitettua uudistustyötä. Tavoitteena on aikaisempaa ajankohtaisempi, tiiviimpi ja havainnollisempi kertomus eduskunnan, valtioneuvoston ja muiden tahojen tarpeisiin. On pyritty löytämään tasapaino yhtäältä kertomuksen valtiosääntöisen tehtävän ja toisaalta lähestyttävyyden välillä.

Kertomuksen tiivistäminen on tullut mahdolliseksi myös oikeuskanslerin verkkosivujen uudistuttua, jolloin kaikkea tietoa ei tarvitse sisällyttää itse kertomukseen. Vuoteen 2023 verrattuna vuoden 2024 kertomuksessa on esimerkiksi edelleen aiempaa vähemmän

PL 20, 00023 Valtioneuvosto Puhelin 0295 16001 kirjaamo.okv@gov.fi

www.oikeuskansleri.fi

ratkaisujen selosteita eli ns. referaatteja. Ne ja toimenpideratkaisut löytyvät kaikki kuitenkin vaivatta verkkosivuiltamme ja päivittyvät sinne jatkuvasti.

Valikoitujen ratkaisureferaattien ohella uudistetussa kertomuksessa pyritään kuvaamaan erilaisin teema- tai synteesiartikkelein toimintavuotta koskevia keskeisiä laillisuusvalvontahavaintoja ja -toimia. Kertomuksen teema-artikkeleissa käsitellään seuraavia aiheita: ”Milloin hallituksen esityksessä on suotavaa pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto ja miten oikeuskansleri tätä valvoo?”; ”Digitalisaation valvonta turvaa perusoikeuksia ja sujuvaa arkea”; ”Tuomioistuinharjoittelu” ja ”Sosiaali- ja terveydenhuollon valvonta hyvinvointialueella”.

Kertomuksen rakenne vastaa edelleen vakiintunutta käytäntöä siinä mielessä, että kertomuksen alussa ovat aiempien vuosien tapaan oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin puheenvuorot laillisuusvalvonnan kannalta merkittävistä teemoista. Kertomus sisältää tämä lisäksi yleiskatsauksen toimintavuoteen (jakso 2) sekä selostukset tasavallan presidentin ja valtioneuvoston virkatointen lainmukaisuuden valvonnasta (jakso 3), oikeudenkäytön valvonnasta (jakso 4), viranomaisten ja muiden julkista tehtävää hoitavien laillisuusvalvonnasta (jakso 5) ja oikeuskanslerinviraston keskitetyn ilmoituskanavan toiminnasta (jakso 6).

Oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin puheenvuorot

Oikeuskansleri Tuomas Pöysti käsittelee puheenvuorossaan digitalisaation vaatimuksia lainsäädännölle. Digitalisaation sääntelyyn liittyvät kysymykset ovat olleet laajasti myös laillisuusvalvonnan ja oikeuskanslerin työpöydällä. Kuuluvathan tehtäväjaon perusteella erityisesti oikeuskanslerille digitalisaation ja automaation sääntelyn kehittämisen ja käytön laillisuusvalvonta. Siinä muun muassa arvioidaan, miten oikeudelliset reunaehdot ja perus- ja ihmisoikeudet, hyvä hallinto ja oikeus oikeusturvaan toteutuvat.

Pöysti kirjoittaa, että digitalisaatiomyönteisellä lainsäädännöllä on yhtäältä perusteltua turvata perusoikeuksien ja hyvän hallinnon toteutuminen; toisaalta on tarpeen huolehtia siitä, ettei sääntelyn aiheuttama taakka muodostu kohtuuttomaksi ja aseta turhia esteitä innovaatioille ja tuottavuudelle. Digitalisaatiomyönteinen lainsäädäntö on riittävän yksinkertaista ja siinä yleis- ja erityislainsäädännön välinen suhde ja tarkoitukset sekä eri lakien väliset suhteet samoin kuin suhde Euroopan unionin lainsäädäntöön ovat selkeitä.

Pöysti toteaa havaintonaan, että rekisterikeskeisyys ja lainvalmistelun ja tietojärjestelmätyön eriytyminen ovat suomalaisen digitaalisen hallinnon kaksi ajankohtaista systeemiriskiä. Hän korostaakin puheenvuorossaan, että lain toimeenpanon ja yleensä perus- ja ihmisoikeuksien ja hyvän hallinnon vaatimukset tietojärjestelmille ja niiden kehittämiselle ja hankinnalle tulee arvioida.

Tarvittavat tietojärjestelmähankkeet tulee toteuttaa kiinteässä yhteydessä lainvalmistelun kanssa siten, että lainsäädännön toimeenpanolle hyvän hallinnon mukaisesti on myös tietojärjestelmien osalta tarvittavat edellytykset.

Itse tarkastelen omassa puheenvuorossani ylimmän laillisuusvalvonnan itsenäisyyttä ja asemaa. Puheenvuoroni liittyy ajankohtaiseen kotimaiseen oikeuspoliittisen keskusteluun, jonka aiheena on ollut perustuslain valvonta sekä perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen. Toki näitä kysymyksiä on laillisuusvalvonnassa aikaisemminkin pohdittu. Viittaan esimerkiksi puheenvuorooni oikeuskanslerin kertomuksessa vuodelta 2012. Välittömänä herätteenä nyt oikeusyhteisössä käytävälle keskustelulle ovat olleet oikeuslaitoksen riippumattomuutta heikentäneet tapahtumat Puolassa ja Unkarissa, mutta myös Venäjän aggressiiviset toimet.

Laillisuusvalvojilla on olennainen rooli oikeusvaltion turvaamisessa. Oikeusvaltion toimivuutta ja suojaa pitää voida tarkastella kriittisesti myös siitä näkökulmasta, että se kestäisi epävakaammatkin ajat. Tällöin on kuitenkin hyvä myös tunnistaa ne myönteiset piirteet, jotka ovat suojanneet järjestelmäämme ja tehneet siitä vahvan. Niiden perustalle rakentaminen tekee järjestelmästämme myös vahvemman.

Oikeuskansleria koskeva kysymys kuuluu tässä keskustelussa, miten se pystyisi mahdollisissa uusissa ja haasteellisissa tulevaisuuden olosuhteissa parhaiten toteuttamaan tehtäväänsä oikeusvaltion turvaajana?

Laillisuusvalvonnan ja valvottavien suhdetta on usein kuvattu ilmaisulla ”käsivarren mitan päässä”. Valvoja ei ole silloin liian lähellä valvottaviaan, mutta ei liian etäälläkään. Tuon puheenvuorossani esiin, että oikeuskansleri pystyy parhaiten toteuttamaan tehtäväänsä oikeusvaltion turvaajana vain, jos se voi olla laillisuusvalvonnassaan itsenäinen ja riippumaton. Eli että oikeuskansleri voi itse ja omin päätöksin ja toimin määritellä tuon käsivarren mitan ja mitä se pitää sisällään.

Miten itsenäisyyttä ja riippumattomuutta sitten voitaisiin vahvistaa?

Nostan puheenvuorossani seuraavia asioita esiin:

Ensimmäiseksi oikeuskanslerin asema perustuslaissa tulisi selkeyttää ja vahvistaa säätämällä, että oikeuskansleri on itsenäinen ja riippumaton. Näinhän se on valtiokäytännössä ollut, mutta tätä koskeva säännös perustuslaista puuttuu. Toiseksi oikeuskanslerin tehtäviä tulisi selkeyttää. Perustuslain 108 §:n 2 momentissa säädetään, että ”oikeuskanslerin on pyydettäessä annettava presidentille, valtioneuvostolle ja ministeriöille tietoja ja lausuntoja oikeudellisista kysymyksistä”. Tämän tehtävän uudelleen määrittely ja sen suhde oikeuskanslerin

laillisuusvalvontaan saattaisi olla tarpeen. Oikeuskansleri nimittäin ei ole hallituksen oikeudellinen neuvonantaja, vaan sen toiminnan laillisuuden valvoja.

Kolmanneksi oikeuskanslerin asemaa suhteessa eduskuntaan tulisi täsmentää. Tämä koskee menettelyä, jossa perustuslakivaliokunta arvioi oikeuskanslerin laillisuusvalvontaratkaisuja joko omasta aloitteestaan tai käsitellessään oikeuskanslerin kertomusta. Neljänneksi oikeuskanslerin asemaa voisi vahvistaa säätämällä selkeästi siitä, että virkamiesoikeudellinen irtisanominen on mahdollista vain tuomioistuimen päätöksellä.

Keskustelu näistä kysymyksistä on nyt viriämässä. Korostan kuitenkin puheenvuorossani, että lopputuloksena siitä tulee olla laillisuusvalvonnan vahvistaminen, ei heikentäminen.

Oikeudenkäytön valvonta

Oikeudenkäyttö on käytännössä erittäin tärkeä osa-alue oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa. Oikeudenkäytön toimijoiden (tuomioistuimet; syyttäjät; ulosotto; asianajajat, julkiset oikeusavustajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat) osuus oli kertomusvuonna edellisvuoden tapaan noin 30 prosenttia kaikista oikeuskanslerin tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otetuista kanteluista, eli kyseessä on hyvin suuri kanteluasioiden ryhmä.

On syytä korostaa, että kantelut eivät ole läheskään ainoa oikeuskanslerin valvonnan muoto oikeudenkäytön alalla vaan muita merkittäviä tehtäviä ovat muun muassa rangaistustuomioiden tarkastus, tuomareiden ja syyttäjien virkarikosasioiden käsittely, asianajajien ja julkisten oikeusavustajien sekä luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvonta samoin kuin laillisuusvalvontakäynnit ja laillisuusvalvojan omat aloitteet. Oikeuskanslerin avustajiin, syyttäjiin ja tuomioistuimiin samoin kuin rikosprosessin osalta myös esitutkintaviranomaisiin kohdistama valvonta muodostaa kokonaisuuden, jossa vaikkapa tuomarin tekemäksi epäiltyä virkarikosta koskevan ilmoituksen perusteella tutkittavaksi tulleessa asiassa voidaan arvioida samalla myös esimerkiksi syyttäjän ja vastaajan avustajana toimineen asianajajan menettely asiassa.

Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa jatkettiin kertomusvuonna edelleen valvonnan ja sen vaikuttavuuden tehostamista sekä toiminnan kohdentamista aikaisempaa vahvemmin rakenteelliseen laillisuusvalvontaan. Oikeusvalvonnassa kohdennettiin huomiota muun ohella oma-aloitteiseen laillisuusvalvontaan avaamalla itse aikaisempaa enemmän uusia asioita sekä tekemällä laillisuusvalvontakäyntejä. Myös aikaisemmin vireille pantujen asioiden, kuten naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjunnan laillisuusvalvontaa jatkettiin. Tuomioistuinlaitoksen laillisuusvalvontakäynneillä ja muussakin valvontatoiminnassa kiinnitettiin erityistä huomiota muun ohella käräjäoikeuksissa tapahtuvaan

tuomioistuinharjoitteluun. Tätä näkökulmaa käsitellään kertomuksen jaksoon 4 sisältyvässä teema-artikkelissa ”Tuomioistuinharjoittelu”.

Tuomioistuimiin kohdistunut valvonta

Vaikka tuomioistuimet rinnastetaan perustuslain 108 §:n mukaisessa oikeuskanslerin tehtäviä koskevassa säännöksessä valvonnallisesti muihin viranomaisiin ja julkista tehtävää hoitaviin, ovat tuomioistuimet kuitenkin perustuslain muista säännöksistä ilmenevin tavoin oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa erityisasemassa. Näistä säännöksistä merkittävin on valtiollisten tehtävien jakoa koskeva perustuslain 3 §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet. Tuomiovallan käytön riippumattomuus otetaan oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa huomioon monin eri tavoin. Viittaan tässä siihen, mitä oikeuskansleri on vuotta 2023 koskevasta oikeuskanslerin kertomuksesta lakivaliokunnalle antamassaan lausunnossa tarkemmin todennut (lausunto 14.10.2024, OKV/2158/22/2024).

Toisen erityispiirteen oikeuskanslerin tuomioistuimiin kohdistamaan laillisuusvalvontaan aiheuttaa perustuslain ylimpien laillisuusvalvojien syyteoikeutta koskeva 110 §:n säännös, jossa päätösvalta syytteen nostamisesta tuomaria vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa on rajattu yksinomaan ylimmille laillisuusvalvojille. Saman pykälän nojalla ylimmät laillisuusvalvojat voivat ajaa syytettä tai määrätä syytteen nostettavaksi myös muussa laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa.

Käytännössä tuomarin epäillyt virkarikokset ohjautuvat ylimmistä laillisuusvalvojista useimmiten juuri oikeuskanslerin arvioitavaksi. Tämä johtuu muun ohella siitä, että tuomioistuinlain mukaan hovioikeuden on ilmoitettava oikeuskanslerille tietoonsa tulleista seikoista, jotka saattavat johtaa virkasyytteen nostamiseen hovioikeudessa. Kertomusvuonna hovioikeudet tekivät 15 tällaista ilmoitusta (vuonna 2023 ilmoituksia oli 20). Lisäksi oikeuskansleri on tuomarien virkarikosasioiden erityissyyttäjänä pyytänyt poliisia ilmoittamaan oikeuskanslerinvirastoon kaikista poliisin tutkittaviksi tulleista rikoksista, joissa on kyse tuomarin epäillystä lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa. Kertomusvuonna poliisi teki 72 tällaista ilmoitusta (vuonna 2023 ilmoituksia oli 51). Kertomusvuonna annetuista tuomarien virkarikoksia koskevista ratkaisuista 20 johti toimenpiteeseen, joista yksi oli syyte, 14 huomautusta ja viisi käsitystä.

Kertomusvuonna päätin syytteen nostamisesta yhdessä asiassa käräjätuomaria vastaan (kertomuksen s. 85, OKV/2303/30/2023) ja toisessa asiassa hallinto-oikeuden tuomaria vastaan (kertomuksen s. 78, OKV/2808/31/2022). Ensimmäisessä asiassa oli kyse siitä, että käräjätuomarin epäiltiin tuominneen vastaajan ehdottomaan vankeusrangaistukseen rikoksista, joiden syyteoikeus oli ollut vanhentunut ja vastaaja oli jo suorittanut tuomitun vankeusrangaistuksen ennen kuin asia tuli ilmi oikeuskanslerinviraston rangaistustuomioiden tarkastamisessa. Toisessa tuomarin virkarikosasiana vireille tulleessa asiassa oli kyse siitä, että

hallinto-oikeustuomarin epäiltiin hakeneen ulkomaalaisasioiden asiankäsittelyjärjestelmästä perheenjäsenensä tietoja ilman virkatehtäviin liittyvää perustetta.

Kertomusvuonna tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otettiin kaikkiaan 261 tuomioistuimia koskevaa kantelua (näistä 220 koski yleisiä tuomioistuimia, 37 hallintotuomioistuimia ja 4 erityistuomioistuimia). Tuomioistuimia koskevista kanteluratkaisuista kuusi johti toimenpiteeseen, joista yhdessä annoin käräjätuomarille huomautuksen. Myös yhdessä omana aloitteena tutkimassani asiassa annoin huomautuksen käräjäoikeudelle (ks. kertomuksen s. 78-79, OKV/2160/70/2022).

Tuomioistuinlaitokseen tein kertomusvuonna laillisuusvalvontakäynnit kahteen käräjäoikeuteen, yhteen hovioikeuteen ja Tuomioistuinvirastoon. Laillisuusvalvontakäynneillä keskusteltiin erityisesti tuomioistuinten työmäärästä ja työssä jaksamisesta, yhteistyöstä sidosryhmien kanssa, tuomioistuinten käytössä olevista tietojärjestelmistä sekä tuomioistuinharjoittelusta. Lisäksi tapasin kaikkien hovioikeuksien presidentit kutsumassani tilaisuudessa, jossa keskustelimme muun muassa oikeuskanslerin tuomioistuimiin kohdistaman laillisuusvalvonnan käytänteistä.

Syyttäjiin kohdistunut valvonta

Myös oikeuskanslerin syyttäjiin kohdistamassa laillisuusvalvonnassa erityispiirteenä on osaltaan se, että ylimmät laillisuusvalvojat toimivat Syyttäjälaitoksesta annetun lain mukaisesti syyttäjänä syyttäjiä koskevissa virkarikosasioissa. Kuten tuomareiden osalta, niin myös syyttäjien osalta käytännössä epäillyt virkarikokset ohjautuvat ylimmistä laillisuusvalvojista useimmiten oikeuskanslerin arvioitavaksi. Tämä johtuu muun ohella siitä, että poliisin ilmoitukset sen tutkittavaksi tulleista syyttäjän tekemäksi epäillyistä virkarikoksista ohjautuvat oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen sopimalla tavalla oikeuskanslerille. Poliisi ilmoitti oikeuskanslerille kertomusvuonna 48 tutkittavakseen tulleesta syyttäjän tekemäksi epäillystä virkarikoksesta. Lukumäärä on olennaisesti suurempi kuin edellisvuonna, jolloin poliisi teki 16 tällaista ilmoitusta.

Tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otetuista kanteluista 64 koski kertomusvuonna syyttäjien menettelyä. Syyttäjän ratkaisua arvosteleva oikeuskanslerille osoitettu kantelu voidaan tarvittaessa siirtää valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 4 §:n 5 momentin nojalla oikeuskanslerinvirastosta valtakunnansyyttäjän käsiteltäväksi. Kertomusvuonna siirrettiin kolme tällaista kantelua valtakunnansyyttäjän käsiteltäväksi. Syyttäjien osalta ei kertomusvuonna ilmennyt aihetta virkarikossyytteiden nostamiseen.

Syyttäjille annettuun huomautukseen johti kertomusvuonna aluesyyttäjien menettely, kun he olivat esittäneet tuomioesityksessään lainvastaisen seuraamuskannanoton (kertomuksen s. 85-

86, OKV/1974/30/2022). Asia tuli ilmi rangaistustuomioiden tarkastamisen yhteydessä. Syyttäjiin kohdistettiin muita toimenpiteitä lisäksi kahdeksassa muussa asiassa (kahdesta asiasta kerrotaan kertomuksen s. 81-82 ja 86-87). Näistä asioista yhdessä syyttäjän menettely ilmeni kantelun perusteella, neljässä asiassa rangaistustuomioiden tarkastamisen yhteydessä, kahdessa asiassa tuomarin virkarikosasian yhteydessä ja yhdessä asiassa omana aloitteena tutkimassani asiassa.

Syyttäjäviranomaisiin tein kertomusvuonna laillisuusvalvontakäynnit kahteen syyttäjäalueeseen sekä valtakunnansyyttäjän toimistoon. Käynneillä keskusteliin erityisesti käsittelyajoista ja niiden seurannasta, työmäärästä ja työssä jaksamisesta, esitutkintayhteistyöstä ja esitutkinnan rajoittamisesta sekä syyttäjäntoiminnan tietojärjestelmistä.

Asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvonta

Asianajajien, julkisten oikeusavustajien tai luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien valvonta kuuluu Suomen oikeusjärjestelmässä ensisijaisesti Suomen Asianajajaliiton yhteydessä toimivalle riippumattomalle valvontalautakunnalle ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien osalta myös oikeudenkäyntiavustajalautakunnalle. Oikeuskansleri valvoo, että valvontalautakunta ja oikeudenkäyntiavustajalautakunta toimivat hyvän hallinnonvaatimusten mukaisesti ja että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat niiden toiminnassa. Oikeuskansleri varmistaa oikeudellisten palvelujen asiakkaiden, kanteluiden kohteiden ja yleisen edun näkökulmasta, että perus- ja ihmisoikeudet, oikeussuoja, hyvä hallinto ja oikeusvarmuus toteutuvat.

Asianajajien, julkisten oikeusavustajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien toiminnasta voi kannella suoraan valvontalautakunnalle. Useimmat kantelut valvontalautakunnassa tulevat tätä kautta vireille. Jos asianajajan, julkisen oikeusavustajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan työstä kuitenkin kannellaan oikeuskanslerille, oikeuskansleri voi siirtää kantelun valvontalautakunnalle. Oikeudellista avustajaa koskevia tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otettuja kanteluja saapui kertomusvuonna 63 ja tällaisia kanteluja ratkaistiin 61. Oikeuskansleri siirsi yhdeksässä tapauksessa kantelun valvontalautakunnan käsiteltäväksi. Oikeuskansleri ei siirrä valvontalautakunnalle yksilöimättömiä tai selvästi perusteettomia kanteluita.

Oikeuskansleri tutkii myös kantelut, jotka koskevat valvontalautakunnan tai oikeudenkäyntiavustajalautakunnan menettelyä. Oikeuskansleri voi myös omasta aloitteestaan laittaa vireille valvonta-asian valvontalautakunnassa, jos hän katsoo asianajajan, julkisen oikeusavustajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan laiminlyöneen velvollisuutensa ja hän saa asiasta tiedon esimerkiksi toiselta viranomaiselta tai julkisuuden kautta. Osassa

tapauksista oikeudellisen avustajan epäilty virheellinen menettely on tullut ilmi oikeuskanslerin suorittaman rangaistustuomioiden tarkastuksen kautta. Vuonna 2024 oikeuskansleri teki ilmoituksen valvontalautakunnalle kahdeksassa tapauksessa.

Valvontalautakunta ja oikeudenkäyntiavustajalautakunta lähettävät kaikki ratkaisunsa oikeuskanslerille. Näiden ratkaisujen määrä laski kertomusvuonna hieman edellisvuodesta. Esimerkiksi valvontalautakunnan valvonta- ja palkkioriita-asioiden ratkaisuja saapui 651, kun niitä vuonna 2023 saapui 778. Oikeuskansleri tarkastaa ratkaisut ja voi valittaa niistä Helsingin hovioikeuteen. Asianajajakunnan autonomisen aseman vuoksi valituskynnys ylittyy, jos ratkaisussa on ilmeinen virhe, asian käsittelyssä on tapahtunut ilmeinen virhe tai asiaan liittyy perus- ja ihmisoikeuksien vaarantuminen. Vuonna 2024 oikeuskansleri valitti hovioikeuteen neljästä valvontalautakunnan ratkaisusta. Hovioikeus myös varaa oikeuskanslerille valitusasioissa mahdollisuuden lausuman antamiseen, jos asia on tullut vireille muuten kuin oikeuskanslerin valituksella.

Poliisiin kohdistunut valvonta

Oikeudenkäytön toimijoiden ohella rikosprosessissa keskeisessä asemassa on esitutkinnan suorittava viranomainen. Varsin suuri kanteluasioiden kohde olikin aiempien vuosien tapaan poliisi, johon kertomusvuonna kohdistui noin 14 prosenttia (216 kantelua) kaikista tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otetuista kanteluista. Lukumäärä kasvoi hieman edellisvuodesta, jolloin tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otettiin 180 poliisin menettelyä koskenutta kantelua.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain nojalla useat poliisin menettelyä koskevat asiat on keskitetty oikeusasiamiehelle. Tällaisia poliisin menettelyä koskeneita kanteluja siirrettiin kertomusvuonna oikeusasiamiehelle yhteensä 74, kun niitä edellisvuonna siirrettiin 50.

Kertomusvuonna ratkaistuista poliisin menettelyä koskevista kanteluista 16 johti laillisuusvalvonnallisiin toimenpiteisiin. Kahta näistä ratkaisuista selostetaan kertomuksen jaksossa 5. Ensimmäisessä ratkaisussa (s. 104-105, OKV/2678/10/2022) saatoin käsitykseni sivutoimiluvan tarpeellisuudesta rikosylikonstaapelin tietoon. Rikosylikonstaapelin olisi tullut pyytää sivutoimilupa toimintaansa yhdistyksen hallituksen jäsenenä ja varapuheenjohtajana. Kiinnitin samassa asiassa poliisilaitoksen huomiota virkamiestensä sivutointen sallittavuuden arviointiin sekä sivutoimilupien ja –ilmoitusten valvontaan. Toisessa ratkaisussa (s. 105-106, OKV/1215/10/2024) apulaisoikeuskanslerin sijainen kiinnitti poliisilaitoksen huomiota esitutkintapäätösten huolelliseen laatimiseen ja perustelemiseen sekä tarpeeseen ottaa esitutkinnan toimittamista koskevassa harkinnassa riittävän laaja-alaisesti huomioon tutkintapyynnössä ilmi tuotuihin tosiseikkoihin soveltuvat rangaistussäännökset.

Kertomuksen jaksossa 5 (s. 106-107, OKV/706/70/2023) selostetaan lisäksi yhtä apulaisoikeuskanslerin sijaisen omana aloitteena tutkimaa asiaa, jossa hän kiinnitti poliisilaitoksen huomiota velvollisuuteen ilmoittaa viivytyksettä oikeuskanslerille tutkittavakseen tulleesta syyttäjän tekemäksi epäiltyä virkarikosta koskevasta asiasta. Hän saattoi samassa asiassa poliisilaitoksen rikoskomisarion tietoon ratkaisussaan esittämänsä näkemykset esitutkintapäätöksessä asianomistajalle suunnatun ohjauksen selkeydestä ja virheettömyydestä.

Kertomusvuonna tein laillisuusvalvontakäynnin yhteen poliisilaitokseen. Käynnillä keskusteltiin erityisesti rikostutkintojen käsittelyajoista ja niiden seurannasta, työmäärästä ja työssä jaksamisesta, poliisilaitoksen sisäisestä laillisuusvalvonnasta sekä perhe- ja lähisuhdeväkivallasta ja naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

Työtilanne

Oikeuskanslerille osoitetut kantelut ovat vähentyneet korona-pandemian aikaisen hypähdyksen jälkeen selvästi verrattuna vuosiin 2021 ja 2020. Kertomusvuonna oikeuskanslerille tehtiin kaikkiaan 1 987 kantelua, ja kanteluita ratkaistiin 2084. Määrät ovat hieman suurempia kuin edellisenä vuonna 2023, jolloin tehtiin 1668 kantelua ja ratkaistiin 1862. Tarkempaan laillisuusvalvonnalliseen arviointiin otettujen kantelujen määrä lisääntyi niin ikään jonkin verran edellisvuodesta (kertomusvuonna 1411 kantelua, vuonna 2023 1 268 kantelua) samoin kuin selvittämistoimia edellyttäneiden kantelujen määrä (kertomusvuonna 1014 kantelua, vuonna 2023 843 kantelua). Seuraamusratkaisujen osuus kaikista selvittämistoimia edellyttäneistä kanteluasioista kuitenkin väheni 13 %:iin (vuonna 2023 18 %). Selvittämistoimia edellyttäneissä kanteluissa ei määrätty syytteitä nostettavaksi, mutta annettiin 14 huomautusta ja 114 käsitystä. Kertomusvuonna siirrettiin oikeusasiamiehelle ylimpien laillisuusvalvojien tehtävienjakolain 3 §:ssä tarkoitettuja kanteluasioita 419 (vuonna 2023 285).

Suurimmat kantelumäärät kohdistuivat edelleen valtioneuvostoon, yleisiin tuomioistuimiin, poliisiin ja kunnallishallintoon. Kantelujen käsittelyaikaa on kyetty lyhentämään asioiden lisääntymisestä huolimatta. Esimerkiksi yli vuoden vireillä olleita kanteluasioita oli kertomusvuoden lopussa yhteensä 12, kun niitä vuotta aiemmin oli 93. Oikeuskanslerinviraston työtilanne oli vuoden 2024 lopussa muutoinkin selvästi parempi kuin vuotta aiemmin, koska vireillä olleita asioita oli 590, kun niitä vuotta aiemmin oli 725.

Muissakin asiaryhmissä kuin kanteluissa työmäärät nousivat kertomusvuonna, eli tuomarien virkarikosasioissa sekä erityisesti syyttäjien virkarikosasioissa, joita tuli vireille selvästi enemmän kuin edellisvuonna (kertomusvuonna 48 asiaa ja vuonna 2023 16 asiaa). Asianajajakuntaan ja luvan saaneisiin oikeudenkäyntiavustajiin kohdistuvassa

asianajovalvonnassa vireille tulleiden asioiden määrä hieman laski edellisvuodesta (kertomusvuonna 847 asiaa, vuonna 2023 984 asiaa).

Oikeuskanslerin laillisuusvalvonnassa kantelut ovatkin vain yksi, tosin tärkeä laillisuusvalvonnan työmuoto. Oikeuskanslerin työmäärässä ja sen painottumisessa laillisuusvalvonnan erilaisiin muotoihin näkyykin myös uudistetussa oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen välistä tehtäväjakoa koskevassa laissakin tavoitteena oleva kahden ylimmän laillisuusvalvojan päällekkäisen työn välttäminen ja kummankin laillisuusvalvojan erilainen, toisiaan täydentävä profiili.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen